

Manresa en la Guerra del Francès: realitat i llegenda

Els fets històrics

Manresa va tenir un paper destacat en la Guerra del Francès, sobretot a partir de dos episodis que van més enllà de la crònica estrictament local: la crema del paper segellat i les batalles del Bruc. Aquests fets van generar molta literatura, sobretot al segle XIX i principi del XX, i s'utilitzen amb una intenció ideològica i propagandística clara, però considerem que tan interessant és saber què va succeir realment com el record d'uns esdeveniments que aviat van començar a quedar llunyans en el temps i sobre els quals es va construir una llegenda que s'ha mantingut viva fins als nostres dies.

L'any 1808 Manresa tenia uns 8.000 habitants, comptava amb una important indústria de la seda i diverses fàbriques de pólvora, i produïa una quantitat molt notable de vi i aiguardent. Però el bloqueig de les exportacions a causa de la conjuntura de guerra, especialment la seda i l'aiguardent, havien provocat una forta crisi. Les manufactures i el comerç estaven parats i bona part de la població havia de viure de la caritat pública. Aquesta situació, juntament amb un sentiment antifrancès, que ja existia en la societat catalana des de feia anys, ajuda a explicar que el 2 de juny de 1808 el poble de Manresa cremés públicament el paper

segellat francès: un acte simbòlic que significava el desacatament vers les autoritats oficials.

El fet va prendre una gran rellevància i es compta entre els primers actes de rebel·lió popular contra les autoritats franceses. En resposta, l'exèrcit francès va enviar una expedició de càstig que tenia també la intenció de prendre les fàbriques de pólvora que hi havia a la ciutat. El 6 de juny de 1808 un grup de sometents de Manresa, Igualada i altres poblacions dels voltants,

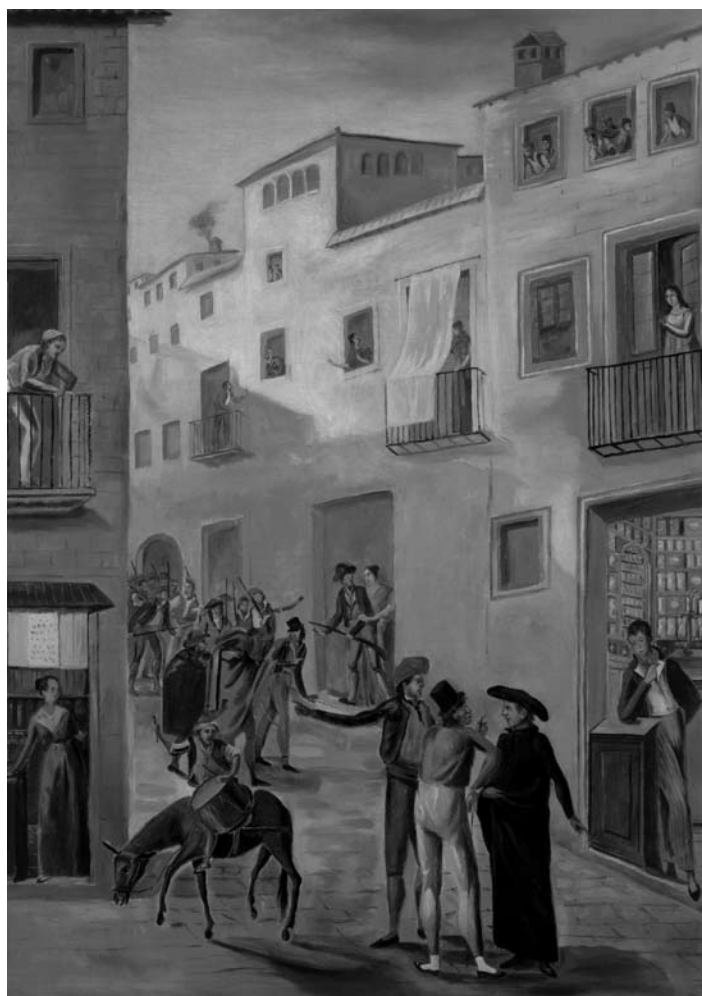
però que comptava també amb tropes regulars de soldats suïsos professionals, va aconseguir derrotar en una collada prop del Bruc la columna de l'exèrcit napoleònic, comandada pel brigadier Schwartz. La victòria, malgrat la seva parcialitat, va significar el primer moviment antinapoleònic català i un dels primers d'Espanya. Els fets van tenir una ràpida difusió i un fort impacte en la moral bèl·lica.

La segona batalla del Bruc, esdevinguda uns dies després, ja no

va tenir el factor sorpresa i va ser una operació militar ben preparada, amb la utilització d'artilleria per ambdós bàndols. Els francesos van voler repressaliar aquells que els havien derrotat, però en aquest cas l'ajut militar de Lleida va ser decisiu per aconseguir la segona victòria dels catalans.

La guerra provocà la divisió del poble de Manresa en dues classes, anomenades "poble baix" i "poble alt", de manera que la revolta contra l'invasor també es convertí en una revolta social. El poble baix va veure com els rics fugien de la ciutat per refugiar-se en poblacions més allunyades de l'invasor, especialment a Berga i Solsona, i no contribuïen amb les despeses generades per la guerra. Aquest sentiment de greuge comparatiu va motivar un motí popular en el decurs del qual va morir assassinat el governador militar de la ciutat.

Cap al final de la Guerra els francesos van voler venjar les dues derrotes del Bruc i el 30 de març de 1811 la columna del general Mac Donald, procedent de Calaf, va incendiar la ciutat davant la passivitat de les tropes espanyoles, que s'ho van mirar des de la torre de Santa Caterina. Els desperfectes ocasionats van ser molt importants: es compta que entre 713 i 1.200 cases, segons els autors, van quedar en ruïnes. Això significava que unes tres quartes parts de la ciutat havia quedat total o parcialment destruïda i s'hagué de reconstruir en els anys posteriors. Els francesos van ocupar i saquejar Manresa, i van matar alguns ciutadans. En compensació per aquests fets, la ciutat va demanar exempcions d'impostos, però el Congrés Pro-

Arribada a Manresa del sometent de Santpedor amb el timbaler segons unes pintures de la masia de les Ferreres de Rellinars del Vallès del segle XIX. MUSEU COMARCAL DE MANRESA: NÚM. 679. FOTOGRAFIA DE CARLES AYMERICH (CENTRE DE RESTAURACIÓ DE BÉNS MOBLES DE CATALUNYA).

vincial els els va denegar. L'única recompensa que van obtenir va ser els títols de Molt Noble i Lleial i la promesa de construir una piràmide commemorativa.

La construcció de la llegenda

Fins aquí els fets més destacats relatats segons un criteri objectiu. Cal dir, d'entrada, que la Guerra del Francès, en general, i el tema de les batalles del Bruc en particular han tingut des de bon principi un caràcter ambigu que s'ha prestat a interpretacions i apropiacions molt diferents, sovint antagoniques. Segons un esquema simple, podríem dir que oscil·la en dos eixos: un que va d'un patriotisme espanyol aleshores naixent a un de català que encara estava per fer, i un altre que es mou des de les posicions més reaccionàries originades per l'odi al francès liberal fins a una visió més o menys progressista que enalteix la capacitat de reacció del poble contra una agressió injusta. Aquesta ambigüitat serà es manifestarà als primers anys.

Cap a la segona meitat del segle XIX sembla que són els conservadors els que s'apropien amb més força de la llegenda. A la dècada de 1870, per exemple, el diari manresà d'orientació tradicionalista es titulava *El eco del Bruch*. Al principi del segle XX les interpretacions s'aniran radicalitzant fins a quedar dues postures més clares i antagoniques.

La construcció de la llegenda es pot rastrejar des del mateix moment que van tenir lloc els fets. Els diaris d'aquesta època i les publicacions que corrien de poble en poble difonent les principals notícies de la guerra es van fer de seguida ressò de la victòria. El *Diario de Manresa*, que arribava a molts pobles de Catalunya juntament amb les càrregues de cartutxos i pólvora que es fabricaven a la ciutat, el 26 de setembre de 1808 ja fa una descripció èpica dels esdeveniments:

“Con sólo sus propias fuerzas, unos 100 fusiles (muchos inservibles), escopetas y carabinas de los particulares, sin caballería, tropa, artillería, ni jefe militar que los dirigirse, con las únicas 15 arrobas, 18 libras de pólvora, 11 arrobas de balas de plomo y otra porción de hierro que en aquella urgencia y precipitación se hicieron

a golpe de martillo, tuvo el día 6 del mismo, en el lugar del Bruc y rocas de Can Massana, la animosidad, valor y arrojo de presentar batalla y aún atacar al enemigo que con un ejército de sus escogidas tropas de infantería y caballería con siete piezas de cañón sabía de positivo se dirigia sobre ella para hacer un estrepitoso escarmiento que asegurase al Emperador la conquista de Cataluña y, con ella, la de España entera (...) hecho que manifestó por primera vez a todos los españoles que los ejércitos del opresor del Orbe, Napoleón, no son invencibles ni irresistibles”.

Però les principals fonts documentals a patir de les quals els historiadors posteriors fan el seu relat sobre els fets del Bruc són la *Historia de las operaciones del ejército de Cataluña en la Guerra de la Usurpación, o sea de la Independencia de España*, de l'oficial de l'Estat Major de l'Exèrcit de Catalunya Francesc Xavier Cabanes, publicat per primera vegada el 1809 i, des de l'àmbit religiós, el llibre del pare Ramon Ferrer *Barcelona cautiva*, publicat el 1815. Sobre aquestes dues fonts va prenent cos la llegenda de les batalles del Bruc segons la qual un grup d'homes mal armats i sense comandament haurien estat capaços de derrotar, no una, sinó dues vegades, l'exèrcit francès, fins aleshores victoriós a Europa.

Segons Josep Fontana, al Bruc hi van haver tres batalles: dues contra els francesos i una tercera que es va allargar molts anys després de la contesa entre les ciutats de Manresa i Igualada per veure a qui calia atribuir el mèrit principal en la victòria i qui havia aportat més gent a aquells combats. Aquestes qüestions van generar una agra disputa que va omplir pàgines i més pàgines de diaris i va portar a la publicació d'un bon nombre de pamflets i opuscles. Des del punt de vista més acadèmic, sembla que la controvèrsia va començar per part dels igualadins arran de la publicació l'any 1862 d'un opuscle de Josep Puiggarí titulat *La jornada del Bruch. Vindicación de Igualada sobre su principalidad en la misma*. Aquesta obra va ser objecte de nombroses rèpliques i contrarèpliques, com ara la del prevere i llicenciat en filosofia

La crema del paper segellat segons un quadre del pintor nascut a Berga Francesc Cuixart (1895). AJUNTAMENT DE MANRESA.

i lletres Josep Servitje i Guitart (1903), que porta un títol ben explícit: *Manresa al Bruch. Vindicación de sa principalitat en la gloriosa jornada del 6 de juny de 1808 contra les cavilacions del senyor D. Josep Puiggarí, quèfe del Arxiu Municipal de Barcelona*. Fins i tot historiadors de la talla de Joaquim Sarret i Arbós van intervenir en la polèmica, concretament amb l'opuscle *Las banderas del Bruch. Manresa – Igualada. Impugnación de algunos conceptos expuestos en el libro “Vindicación de Igualada” por D. José Puiggarí* (Manresa, 1925).

L'any 1908 es va celebrar el primer centenari de les batalles del Bruc i Manresa va fer festa grossa. S'organitzà una comissió de festes en la qual col·laboraven entitats d'un ampli espectre de la societat civil: sometents, arxiu municipal, centre del foment de la sardana, Orfeó Manresà, esbarts, ateneu obrer, cambra de comerç, etc. Es va inaugurar una làpida a la Plaça Major, s'encunyà una medalla commemorativa, s'organitzà un certamen literari i es va compondre un himne

patriòtic. Amb motiu d'aquests actes commemoratius el govern va subvencionar la construcció d'unes escoles.

Cap al final del segle XIX la controvèrsia havia passat a una guerra de banderes entre Manresa i Igualada. Cada vegada més, el mite queia de la banda més reaccionària. Les banderes dels sometents van ser declarades “Capitanes generals de l'Exèrcit espanyol”, primer la d'Igualada (1908) i després la de Manresa (1929). Aquest any Manresa tornava a posar el tema del Bruc a primera pàgina de l'actualitat amb les festes de les banderes. La família reial, en visita a la ciutat, va honorar els estandards dels sometents participants en la gloriosa batalla. Ara l'exaltació dels sometents simbolitzava el paper ascendent que havia tingut durant la Dictadura de Primo de Rivera. Durant les celebracions es van ballar sardanes, es feren banquetes i misses massives. Hi va haver una exposició d'objectes de guerra al Centre Excursionista de la Comarca de Bages. Fins i tot un partit de futbol entre el Barça i el C.E. Manresa i el pas d'una esquadra d'hidroavions i un parell de dirigibles. Tot això servia per reforçar una imatge de Manresa com a “baluard de la Religió i de la Pàtria” en el marc d'una ideologia

que ara consolidava un doble patriotisme català i espanyol, basat en el caràcter fundacional de l'aixecament de 1808.

La llegenda del timbaler del Bruc s'incorpora més tardanament, ja que al principi no passava de ser un simple fet anecdòtic. L'any 1881 el metge manresà Oleguer Miró descobreix el nom i cognoms del personatge: Isidre Llussà, que segons la partida de naixement havia nascut a Santpedor el 15 de març de 1791 i havia mort jove i solter a la mateixa vila. Per la seva banda, Antoni Vila Sala, arxiver de Santpedor, va desenvolupar algunes dades relatives al personatge.

El tema del Timbaler del Bruc va proporcionar matèria a no pocs literats del segle XIX i començament del XX, normalment de segona o tercera fila. Al marge de la càrrega ideològica amb què el mite es revestí, també mostrava uns valors arquetípics inherents a tota llegenda; en aquest cas, el coratge, l'enginy, la justícia, la resistència a l'enemic del poble català... En el mateix moment dels fets ja van aparèixer un seguit de composicions anònimes, com ara *Cansó nova per animar los valerosos catalans a favor de la fe, del rey y de la pàtria* que sembla que va ser publicada per la impremta Abadal de Manresa, així com altres romanços i cançons populars. A la segona meitat del segle XIX el tema és matèria

d'un bon nombre de poesies de jocs florals, i també de diverses novel·les i obres de teatre, entre d'altres *Lo timbal del Bruc* (1896), de Frederic Soler, Pitarrà. Alguns d'aquests literats, com Jaume Collell, pertanyien al moviment de la Renaixença, fet que prova el caràcter altament ambivalent de la llegenda del Bruc.

A nivell més local, es pot remarcar, per exemple, l'obra d'un jove Maurici Fius i Palà (el qual més tard seria diverses vegades alcalde pel partit republicà) *L'incendi de Manresa*, drama en tres actes que es va estrenar al teatre Conservatori el 4 d'agost de 1889 i es representà després arreu de Catalunya. L'obra planteja el conflicte del timbaler, enamorat d'una noia francesa, filla d'un francès que ha traït la confiança dels manresans, i es mou en un triple patriotisme molt primitiu, a la vegada manresà, català i espanyol: "Manresa abans cremada que francesa".

A partir dels anys vint els fets del Bruc passen sobretot a la li-

teratura infantil i juvenil, escrita majoritàriament en castellà, on s'exalten els valors "nacionals espanyols" de les batalles. Cal recordar, finalment, que fins i tot s'han rodat dues pel·lícules sobre aquesta llegenda, una l'any 1948 i una altra el 1982.

Capçalera d'un diari tradicionalista de Manresa de la dècada de 1870.

Francesc Cuixart, pintor i dibuixant (1875 – 1931)

Francesc Cuixart i Barjau era pintor i dibuixant.

Va néixer a Berga l'any 1875. Als setze anys estudià amb el pintor manresà Francesc Morell i, després, a Llotja, a Barcelona. Com a final dels seus estudis al costat del mestre Claudio Lorenzale va pintar el quadre de la Crema del Paper Segellat, que es conserva a l'Ajuntament de Manresa. Va residir i desenvolupà la seva carrera artística a aquesta ciutat. En relació amb el

tema del Bruc, va dissenyar l'any 1808 la medalla commemorativa de la batalla i féu per al Museu de Manresa la còpia dels deu quadres de la masia de les Farreres, obra d'un monjo cartoixà, sobre les batalles del Bruc. Francesc Cuixart es dedicà sobretot a la pintura de retrats, bodegons i quadres de gènere. També era un gran dibuixant. Algunes de les seves obres es troben al Museu Comarcal de Manresa. Va col·laborar com a il·lustrador de revistes i va ser docent de dibuix i pintura a l'Escola d'Arts i Oficis de Manresa. Va morir a Manresa l'any 1931.

Bibliografia

- OLIVERAS i SAMITIER, Josep (1987). "Manresa al segle XIX", a *Història del Bages*, vol. 1. Parcir Edicions Selectes, Manresa.
- SARRET i ARBÓS, Joaquim (1922). "Manresa en la Guerra de la Independència", *Monumenta historica civitatis minorisae*, vol. 2, Manresa.
- RIUS i BOU, Teresa (2008). *Les batalles del Bruc. 200 anys d'imatges*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona.
- TOLEDANO GONZÁLEZ, Lluís Ferran (1991). "Els fets del Bruc: quatre mots sobre els nostres invents de tradicions", a *El Pou de la Gallina*, núm. 49 (octubre), Manresa. Pp. 52-53.

Jordi Piñero i Subirana

DOSSIER

FRANCESC XAVIER HERNÁNDEZ

La Guerra del Francès és un conflicte estrany

Trabucs i barretines

La Guerra del Francès cal entendre-la com part i capítol d'un conflicte general que afectava al conjunt d'Europa. Napoleó, continuador sui generis de la Revolució Francesa, intentava la total hegemonia continental i això va

comportar la generalització de conflictes i l'eclosió de les anomenades Guerres Napoleòniques durant els primers anys del segle XIX. La guerra a Catalunya va ser doncs, al capdavant, un episodi o una part d'un conflicte general europeu i d'una tensió entre an-

ticrègim i revolució liberal, entre reacció i progrés tot i el singular posicionament britànic.

La historiografia francesa i catalana han mantingut una producció dispar sobre el conflicte napoleònic a Catalunya. Obres bàsiques com les de Conard,

Saint Cyr o Langlois segueixen essent extraordinàriament útils; com interessants resulten encara els treballs de Joan Mercader, el millor dels nostres napoleònics, i els de Lluís Maria de Puig. L'obra més hol·lística i completa és, però, la de Maties Ramisa,